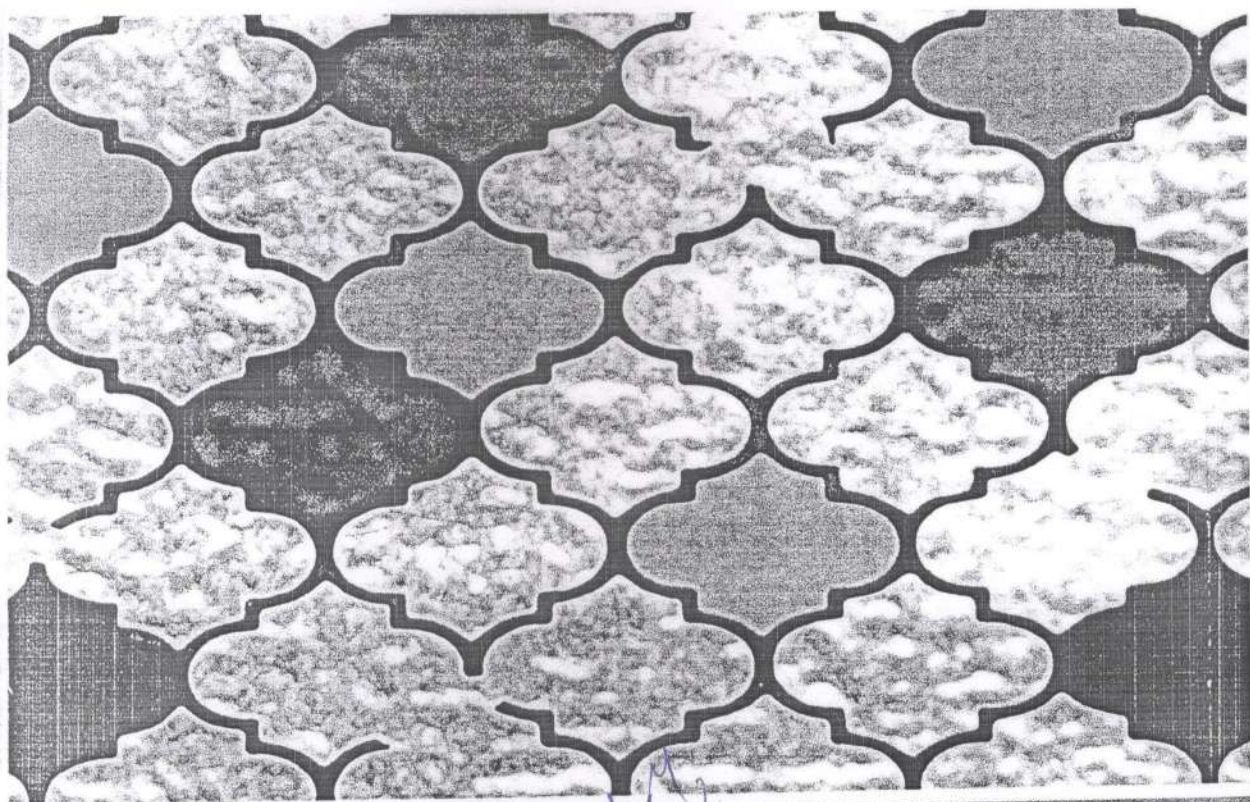

الهند والعرب

ثقافة وحضارة

د. محمد رفيع الدين احمد - محمد قاسم الغار

Self-Authentic
Md. Quasim
08.10.2022

© All rights reserved

بيانات عن الكتاب

اسم الكتاب : الهند والعرب: ثقافة وحضارة
جمع وتحرير : د. محمد أفتاب أحمد/ د. محمد قاسم العادل
سنة النشر : 2021م
عدد الصفحات : 462
ثمن النسخة : 340 روبية
عدد النسخ : 500
الناشر : مركزي بليكيشانز، جوغابائي، جامعة نغر، نيو دلهي- 25

Self Attested
Md. Qasim Adil
08.10.2022

Name of the Book:
INDIA AND THE ARABS
Civilization and Culture

Compiled and Edited by:

Dr. Md. Aftab Ahmad

Assistant Professor

India Arab Cultural Centre (IACC)

Jamia Millia Islamia, New Delhi-110025

Email: aahmad2@jmi.ac.in

Dr. Mohd. Qasim (Adil)

Assistant Professor

Zakir Husain Delhi Collage (University of Delhi)

Jawaharlal Nehru Marg, New Delhi-110002

Email: drqasim4arabic@zh.du.ac.in

ISBN : 978-81-950288-0-1

Printed by:

Markazi Publications

S-17/4, Jogabai Ext. Jamia Nagar, New Delhi -25

Cont.: +91-9811794822/21

E-mail: markazipublication@gmail.com

الدكتور قمر شعبان الندوي أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية، كلية الآداب، جامعة بنارس الهندوسية، فارانسي، الهند. إنه نال درجة الدكتوراة بتخصص المعجمية العربية بأطروحة "محمد مرتضى الحسيني الزبيدي معجميا: دراسة تحليلية"، من جامعة جواهر لال نهرو، نيودلهي؛ من مؤلفاته: "عبقريّة عبد الله عباس الندوي" (بالعربية)، و"قرآن كريم ك انكريزي ترجمون كا تنقيدي مطالعه" (ترجمة أردية)، و"بحوث ودراسات" (الجزء الأول). وللدكتور مقالات وأوراق بحثية منشورة في المجلات العربية في الهند وخارجها، كما له مشاركات في المؤتمرات والندوات الدولية والوطنية. q.shaban82@gmail.com

الدكتور سيد محمد طارق الندوي يشغل كأستاذ مساعد في قسم اللغة العربية بكلية ذاكر حسين دلهي لجامعة دلهي، الهند. وله كتاب باللغة العربية طبع في عام 2013م باسم "أدب الأطفال العربي في الهند". وهو مهتم بدراسة أدب الطفل باللغات الهندية للكتاب الهنود؛ وتم نشر مقالاته حول القصص الإنجليزية للقصص الهندي رسكن بوند، واستعراض أعمال الكتاب الهنود الآخرين الخاصة بالنشء في مجلات أدبية وعربية دولية. وإضافة إلى هذا قدم د. طارق مقالات أكاديمية في المؤتمرات والندوات العلمية الهندية والدولية. nadvitariq@gmail.com

الدكتور محمد قمر الدين أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية بكلية ذاكر حسين دلهي (جامعة دلهي)، الهند، وله مؤلفات منها كتابه في قواعد الترجمة من اللغة العربية إلى الإنجليزية وبالعكس باسم "Translation Made Easy"، إلى جانب العديد من البحوث والمقالات المنشورة في المجلات والدوريات الوطنية والدولية باللغة العربية والانجليزية والأردية حول مواضيع تتعلق باللغة العربية وأدائها، والترجمة، وعلوم القرآن والدراهم الإسلامية وما إلى ذلك. كما أنه شارك في المؤتمرات والندوات العلمية الأكاديمية وورشات العمل والدورات التدريبية الوطنية والدولية. qamar.arbeng@gmail.com

- 231 د. سيد محمد طارق أدب الأطفال العربي في الهند
بين الواقع والمأمول
- 259 د. جعفر إم اللغة العربية في كيرالا
- 279 د. أحمد زبير اللغة العربية في تاملنادو
- 290 د. محمد آفتاب أحمد اللغة العربية في بهار

الدراسات الإسلامية في الهند

- 313 د. محمد قاسم العادل ترجمة وتفسير معاني القرآن في الهند
- 339 د. محمد قمر الدين الترجمات الإنجليزية لمعاني القرآن الكريم في الهند
- 357 د. محمد عبید الله علم الحديث في الهند: دار العلوم ديوبند نموذجاً
- 371 د. نسيم أحمد السيرة النبوية باللغة العربية في الهند
- 393 د. محمد الله القاسمي الفقه الإسلامي في الهند خلال عهود سلاطين دلهي وملوك المغول

الهند والهنود في كتابات العرب

- 417 د. محمد عفان الحياة الاجتماعية الهندية في رحلات العرب المعاصرين
- 439 أ. د. نعيم الحسن الأثري صورة المجتمع الهندي في "مشاهدات في الهند"
- 451 د. أنيس الرحمن خرّم الهند الشمالية الشرقية في الرحلات العربية

يدية)، ديوبند-الهند:

كى عربي تفسيرين،

(3 أجزاء)، ملتان-

بروت- لبنان: دار ابن

، أعظم كره-الهند:

التاريخية والفلسفية

ند و إيران نموذجاً"،

20م.

لندوة الدولية لعام

ة كيرالا، 2010م.

الترجمات الإنجليزية لمعاني القرآن الكريم في الهند

الدكتور محمد قمر الدين

Self Attest
Md. Qasim
08.10.2022

الملخص:

القرآن الكريم كتاب إلهي، أنزله الله تعالى بلسان عربي مبين على رسوله المبعوث إلى الناس كله، ليبين لهم ما نُزِّل إليهم، فيبينه هو وفسره، وحذا حذوه أصحابه ومن تبعهم. وهو كتاب الهداية وفيه الرسالة للبشرية جمعاء. وكما أن القرآن الكريم مصدر رئيس للدين الإسلامي ومرجع هام للغة العربية وآدابها، إنه مازال محور اهتمام بالغ للعلماء والباحثين في كل عصر ومصر، فقد اشتغلوا بدراسته والتدبر فيه، وكرّسوا حياتهم للبحث عما يوجد فيه من كثرة المعاني والأحكام الدينية والمحاسن اللغوية والأدبية، وذلك ما أدى إلى ظهور آلاف التفاسير، والترجمات المتنوعة، والكتب الأخرى في علوم القرآن في لغات العالم. وللهند دور بارز في كل فرع من فروع المعرفة التي تساعد على فهم القرآن الكريم، وبالأخص لها حظ كبير في حقل ترجمة معاني القرآن الكريم حيث تم نقلها إلى أكثر لغاتها، بما في ذلك اللغة الأردية والفارسية والهندية والبنغالية والغجراتية والكشميرية والسندية والبنجابية والتيلجو وغيرها. وترجمة معاني القرآن الكريم إلى اللغة الإنجليزية من أبرز ما ساهمته الهند في باب الترجمة.

الهند والعرب

ثقافة وحضارة

د. محمد قاسم الغارلي

د. محمد فتاح أحمد

© All rights reserved

بيانات عن الكتاب

اسم الكتاب : الهند والعرب: ثقافة وحضارة
جمع وتحرير : د. محمد آفتاب أحمد/ د. محمد قاسم العادل
سنة النشر : 2021 م
عدد الصفحات : 462
ثمن النسخة : 340 روبية
عدد النسخ : 500
الناشر : مركزي بليكيشانز، جوغابائي، جامعة نغر، نيودلهي- 25

Name of the Book:

INDIA AND THE ARABS

Civilization and Culture

Compiled and Edited by:

Dr. Md. Aftab Ahmad

Assistant Professor

India Arab Cultural Centre (IACC)

Jamia Millia Islamia, New Delhi-110025

Email: aahmad2@jmi.ac.in

Dr. Mohd. Qasim (Adil)

Assistant Professor

Zakir Husain Delhi Collage (University of Delhi)

Jawaharlal Nehru Marg, New Delhi-110002

Email: drqasim4arabic@zh.du.ac.in

ISBN : 978-81-950288-0-1

Printed by:

Markazi Publications

S-17/4, Jogabai Ext. Jamia Nagar, New Delhi -25

Cont.: +91-9811794822/21

E-mail: markazipublication@gmail.com

- 231 د. سيد محمد طارق أدب الأطفال العربي في الهند
 259 د. جعفر إمام بين الواقع والمأمول
 279 د. أحمد زبير اللغة العربية في كيرالا
 290 د. محمد آفتاب أحمد اللغة العربية في تاميلنادو
 اللغة العربية في بهار

الدراسات الإسلامية في الهند

- 313 د. محمد قاسم العادل ترجمة وتفسير معاني القرآن في الهند
 339 د. محمد قمر الدين الترجمات الإنجليزية
 357 د. محمد عبيد الله لمعاني القرآن الكريم في الهند
 علم الحديث في الهند:
 دار العلوم ديوبند نموذجاً
 371 د. نسيم أحمد السيرة النبوية باللغة العربية في الهند
 393 د. محمد الله القاسمي الفقه الإسلامي في الهند
 خلال عهود سلاطين دلهي وملوك المغول

الهند والهنود في كتابات العرب

- 417 د. محمد عفان الحياة الاجتماعية الهندية
 في رحلات العرب المعاصرين
 439 أ. د. نعيم الحسن الأثري صورة المجتمع الهندي
 في "مشاهدات في الهند"
 451 د. أنيس الرحمن خرّم الهند الشمالية الشرقية
 في الرحلات العربية

علم الحديث في الهند: دار العلوم ديوبند نموذجاً

الدكتور محمد عبيد الله عرف محي الدين

الملخص:

هذا المقال مشتمل على العناصر التالية: تعريف علم الحديث ومكانة علم الحديث، وتطور دراسات الحديث في الهند، ومساهمة الجامعة الإسلامية دار العلوم ديوبند في علم الحديث. ومن بين هذه العناصر الهامة خصص بالذكر مساهمة دار العلوم ديوبند في علم الحديث لكونها أكبر مركز للدراسات الحديثية في شبه القارة الهندية منذ أكثر من مائة وخمسين عاماً. وامتازت دار العلوم ديوبند بخدماتها الجليلة في علم الحديث الشريف من التدريس والتصنيف والتحقيق وشرح كتب الحديث.

وإن جهود علماء ديوبند في خدمة الحديث الشريف معروفة ومشكورة، وفضلهم في ذلك لن ينسى. وهم ألفوا تأليفات قيمة تبلغ مكتبات عديدة وتميزوا بخدماتهم العظيمة للحديث لا في الهند وحدها بل في جميع العالم الإسلامي. والمحدثون البارزون من خريجي دار العلوم ديوبند وكذلك المنتسبون إليها في علوم الحديث كثيرون كأمثال رشيد أحمد الكنكوهي، وأحمد علي السهارنفوري، ومحمود حسن الديوبندي، و خليل أحمد السهارنفوري، ويحيى الكاندهلوي، وأنور شاه الكشميري، وحسين أحمد المدني، وشبير أحمد العثماني، ومحمد

الهند والعرب ثقافة وحضارة

الهند والعرب
ثقافة وحضارة

INDIA AND THE ARABS

Civilization and Culture

Dr. Md. Aftab Ahmad & Dr. Mohd. Qasim

الدكتور محمد أفتاب أحمد يعمل حالياً أستاذاً مساعداً في المركز الثقافي العربي الهندي بالجامعة الملوية الإسلامية، نيو دلهي، وأكمل الدكتوراه بمركز الدراسات العربية والإفريقية، جامعة جواهرلال نهرو، نيو دلهي، وقبل التحاقه بالجامعة الملوية الإسلامية عمل مذياعاً في إذاعة عموم الهند و مترجماً في المنظمة القومية للبحث التكنيكي (NTRO) التابعة للحكومة الهندية، و مترجماً شفويّاً في مفوضية الأمم المتحدة للاجئين (UNHCR) بنيو دلهي.

وله مؤلفات وترجمات عديدة أهمها: "الترجمة الأدبية: مشاكل وحلول" (2020)، و "India in Constant" (2019) و "Dialogue with Arabs: Exploring Socio-Cultural Interactions" و "حقايد إبراهيم في حالة حرب" (2010)، كما نشرت له بحوث ومقالات في المجلات الوطنية والدولية ومنها "العلاقات الثقافية بين الهند والعالم العربي"، و "دور الترجمة في تطوير العلاقات الثقافية العربية-الهندية" كما شارك في المؤتمرات والندوات الوطنية والدولية ومنها "العرب والهند: تحولات العلاقة مع قوة ناشئة ومستقبلها (دوحة، دولة قطر)" و "عمان والهند: آفاق وحضارة (مسقط، سلطنة عمان)".

الدكتور محمد قاسم العادل يعمل حالياً أستاذاً مساعداً في قسم اللغة العربية وآدابها بكلية ذاكر حسين دلهي، جامعة دلهي. حصل على درجة الدكتوراه من جامعة جواهرلال نهرو، نيو دلهي، كما نال شهادات ما قبل الدكتوراه والماجستير والبيكالوريوس من نفس الجامعة، وفاز بالميدالية الذهبية ومنحة جامعية أيضاً. وقد عمل خبيراً للغة العربية في شركة متعددة الجنسيات "كووارك". وهو مترجم بارع وباحث مقبول في الأوساط العلمية العربية. وله مداخلات في الندوات الوطنية والدولية بمقالاته العلمية كما يلقي محاضرات مدعوة في كليات وجامعات الهند المختلفة حول اللغة العربية وآدابها.

وقام الدكتور العادل بترجمة كتاب "نحو إعادة اكتشاف الصلابة" للأستاذ أحمد بسم الساعي باسم "نماز اور اس كي روح (دريافت كي ايك نئي كوشش)"، وكتاب "معالم في المنهج القرآني" للأستاذ طه جابر العلواني باسم "قرآني منہج کے نقوش" إلى اللغة الأردية، كما يقوم بنشر مقالاته العلمية في المجلات العربية المحكمة الصادرة من الجامعات والمؤسسات العلمية والثقافية المختلفة في الهند وخارجها.

مَرْكَزِي پبلیکیشنز
MARKAZI PUBLICATIONS

R-373/3, Jogabai Ext., Jamia Nagar, Okhla, New Delhi-110025
Mob: 9811794822 / 21, E-mail: markazipublication@gmail.com

د. محمد قاسم العادل

د. محمد أفتاب أحمد

بيانات عن الكتاب

اسم الكتاب :	الهند والعرب: ثقافة وحضارة
جمع وتحرير :	د. محمد أفتاب أحمد/د. محمد قاسم العادل
سنة النشر :	2021م
عدد الصفحات :	462
ثمن النسخة :	340 روبية
عدد النسخ :	500
الناشر :	مركزي بليكيشانز، جوغابائي، جامعة نغر، نيودلهي- 25

Name of the Book:

INDIA AND THE ARABS

Civilization and Culture

Compiled and Edited by:

Dr. Md. Aftab Ahmad

Assistant Professor

India Arab Cultural Centre (IACC)

Jamia Millia Islamia, New Delhi-110025

Email: aahmad2@jmi.ac.in

Dr. Mohd. Qasim (Adil)

Assistant Professor

Zakir Husain Delhi Collage (University of Delhi)

Jawaharlal Nehru Marg, New Delhi-110002

Email: drqasim4arabic@zh.du.ac.in

ISBN : 978-81-950288-0-1

Printed by:

Markazi Publications

S-17/4, Jogabai Ext. Jamia Nagar, New Delhi -25

Cont.: +91-9811794822/21

E-mail: markazipublication@gmail.com

2024 07 31 22:27

الهند والعرب ثقافة وحضارة

الهند والعرب
ثقافة وحضارة

INDIA AND THE ARABS

Civilization and Culture

Dr. Md. Aftab Ahmad & Dr. Mohd. Qasim

الدكتور محمد أفتاب أحمد يعمل حالياً أستاذاً مساعداً في المركز الثقافي العربي الهندي بالجامعة المليية الإسلامية، نيو دلهي، وأكمل الدكتوراه بمركز الدراسات العربية والإفريقية، جامعة جواهرلال نهرو، نيو دلهي، وقبل التحاقه بالجامعة المليية الإسلامية عمل مذياعاً في إذاعة عموم الهند و مترجماً في المنظمة القومية للبحث التكنيكي (NTRO) التابعة للحكومة الهندية، و مترجماً شفوياً في مفوضية الأمم المتحدة للاجئين (UNHCR) بنيو دلهي.

وله مؤلفات وترجمات عديدة أهمها: "الترجمة الأدبية: مشاكل وحلول" (2020)، و "India in Constant" (2019) و "Dialogue with Arabs: Exploring Socio-Cultural Interactions" و "حقاق إبراهيم في حالة حرب" (2010)، كما نشرت له بحوث ومقالات في المجلات الوطنية والدولية ومنها "العلاقات الثقافية بين الهند والعالم العربي"، و "دور الترجمة في تطوير العلاقات الثقافية العربية-الهندية" كما شارك في المؤتمرات والندوات الوطنية والدولية ومنها "العرب والهند: تحولات العلاقة مع قوة ناشئة ومستقبلها (دوحة، دولة قطر)" و "عمان والهند: آفاق وحضارة (مسقط، سلطنة عمان)".

الدكتور محمد قاسم العادل يعمل حالياً أستاذاً مساعداً في قسم اللغة العربية وآدابها بكلية ذاكر حسين دلهي، جامعة دلهي. حصل على درجة الدكتوراه من جامعة جواهرلال نهرو، نيو دلهي، كما نال شهادات ما قبل الدكتوراه والماستر والبيكالوريوس من نفس الجامعة، وفاز بالميدالية الذهبية ومنحة جامعية أيضاً. وقد عمل خبيراً للغة العربية في شركة متعددة الجنسيات "كووارك". وهو مترجم بارع وباحث مقبول في الأوساط العلمية العربية. وله مداخلات في الندوات الوطنية والدولية بمقالاته العلمية كما يلقي محاضرات مدعوة في كليات وجامعات الهند المختلفة حول اللغة العربية وآدابها.

وقام الدكتور العادل بترجمة كتاب "نحو إعادة اكتشاف الصلابة" للأستاذ أحمد بسم الساعي باسم "نماز اور اس كي روح (دریافت کی ایک نئی کوشش)"، وكتاب "معالم في المنهج القرآني" للأستاذ طه جابر العلواني باسم "قرآني منہج کے نقوش" إلى اللغة الأردية، كما يقوم بنشر مقالاته العلمية في المجلات العربية المحكمة الصادرة من الجامعات والمؤسسات العلمية والثقافية المختلفة في الهند وخارجها.

مَرْكَزِي پبلیکیشنز
MARKAZI PUBLICATIONS

R-373/3, Jogabai Ext., Jamia Nagar, Okhla, New Delhi-110025
Mob: 9811794822 / 21, E-mail: markazipublication@gmail.com

د. محمد قاسم العادل

د. محمد أفتاب أحمد

بيانات عن الكتاب

اسم الكتاب :	الهند والعرب: ثقافة وحضارة
جمع وتحرير :	د. محمد أفتاب أحمد/د. محمد قاسم العادل
سنة النشر :	2021م
عدد الصفحات :	462
ثمن النسخة :	340 روبية
عدد النسخ :	500
الناشر :	مركزي بليكيشانز، جوغابائي، جامعة نغر، نيودلهي- 25

Name of the Book:

INDIA AND THE ARABS

Civilization and Culture

Compiled and Edited by:

Dr. Md. Aftab Ahmad

Assistant Professor

India Arab Cultural Centre (IACC)

Jamia Millia Islamia, New Delhi-110025

Email: aahmad2@jmi.ac.in

Dr. Mohd. Qasim (Adil)

Assistant Professor

Zakir Husain Delhi Collage (University of Delhi)

Jawaharlal Nehru Marg, New Delhi-110002

Email: drqasim4arabic@zh.du.ac.in

ISBN : 978-81-950288-0-1

Printed by:

Markazi Publications

S-17/4, Jogabai Ext. Jamia Nagar, New Delhi -25

Cont.: +91-9811794822/21

E-mail: markazipublication@gmail.com

2024 07 31 22:27

المحتويات

الصفحة	الكاتب	العنوان
3	د. محمد آفتاب أحمد	افتتاحية
4	د. محمد قاسم العادل	تصدير
5	أ.د. محمد أيوب الندوي	تقديم
12	أ.د. رضوان الرحمن	كلمة عن الكتاب المشاركين

العلاقات الثقافية

21	د. محمد آفتاب أحمد	الهند والعرب: رؤية ثقافية
38	د. معراج أحمد معراج	التبادل الثقافي والتعاون العلمي بين الهند والعالم العربي
61	د. مشتاق عالم	الأواصر الثقافية بين الهند والخليج العربي: مؤسسات إماراتية نموذجاً
78	د. محمد أنظر الندوي	جاليات العرب الحضارم في حيدرآباد
103	د. تاج الدين المناني	لغة عربي ملايالم في كيرالا

اللغة العربية وأدائها في الهند

123	د. محمد قاسم العادل	اللغة العربية في الهند بين الماضي والحاضر والمستقبل
147	د. صهيب عالم	تطور النثر العربي في الهند
170	د. عرفات ظفر	الشعر العربي وأعلام الشعراء الهنود
191	د. قمر شعبان الندوي	المعجمية العربية في الهند: دراسة تاريخية ونمطية
216	أ.د. محمد أيوب الندوي	الصحافة العربية في شبه القارة الهندية

اللغة العربية في الهند

بين الماضي والحاضر والمستقبل

الدكتور محمد قاسم العادل

الملخص:

علاقة المسلمين الهنود باللغة العربية علاقة دينية، وهي أقوى العلاقات تأثيراً وفعالية، وظلت اللغة العربية وآدابها من أهم المواد في المناهج الدراسية الإسلامية في كل عصر. وكان المسلمون في احتياج عظيم إلى تعلم هذه اللغة لفهم القرآن الكريم والحديث النبوي فعكفوا على دراستها وتدريسها وإتقانها محدثين، واتخذوها لغة التأليف والكتابة لهم، واهتموا بها كل الاهتمام إلى أن قيل "نزل القرآن في العرب، وقرئ في مصر، وفهم بالهند." وخلفوا بها أثراً علمية تزدان بها المكتبة الإسلامية العامة، وأشاد بها علماء العرب والعجم على السواء.

واللغة العربية ما زالت من اللغات الدخيلة في الهند على مدى عصورها الإسلامية الطوال، ولم تحظ أبداً بدرجة اللغة الأم، ورغم ذلك انتشرت اللغة العربية وتطورت الفنون الإسلامية والأدبية في أنحاء الهند، فقد تأسست فيها مدارس عربية، ومراكز ومعاهد ثقافية لخدمة اللغة العربية، وتخرج فيها علماء وكتاب وشعراء وصحفيون حتى يضاهي عددهم كبار العلماء العرب. فهذه الورقة ستحدث عن وضع اللغة العربية في الهند وعناية المسلمين الهنود بها قراءة وكتابة، وإنشاء المدارس والمراكز والمعاهد والأقسام في الجامعات في جانب،

الهند والعرب ثقافة وحضارة

الهند والعرب
ثقافة وحضارة

INDIA AND THE ARABS

Civilization and Culture

Dr. Md. Aftab Ahmad & Dr. Mohd. Qasim

الدكتور محمد أفتاب أحمد يعمل حالياً أستاذاً مساعداً في المركز الثقافي العربي الهندي بالجامعة المليية الإسلامية، نيو دلهي، وأكمل الدكتوراه بمركز الدراسات العربية والإفريقية، جامعة جواهرلال نهرو، نيو دلهي، وقبل التحاقه بالجامعة المليية الإسلامية عمل مذياعاً في إذاعة عموم الهند و مترجماً في المنظمة القومية للبحث التكنيكي (NTRO) التابعة للحكومة الهندية، و مترجماً شفويّاً في مفوضية الأمم المتحدة للاجئين (UNHCR) بنيو دلهي.

وله مؤلفات وترجمات عديدة أهمها: "الترجمة الأدبية: مشاكل وحلول" (2020)، و "India in Constant" (2019) و "Dialogue with Arabs: Exploring Socio-Cultural Interactions" و "حقايد إبراهيم في حالة حرب" (2010)، كما نشرت له بحوث ومقالات في المجلات الوطنية والدولية ومنها "العلاقات الثقافية بين الهند والعالم العربي"، و "دور الترجمة في تطوير العلاقات الثقافية العربية-الهندية" كما شارك في المؤتمرات والندوات الوطنية والدولية ومنها "العرب والهند: تحولات العلاقة مع قوة ناشئة ومستقبلها (دوحة، دولة قطر)" و "عمان والهند: آفاق وحضارة (مسقط، سلطنة عمان)".

الدكتور محمد قاسم العادل يعمل حالياً أستاذاً مساعداً في قسم اللغة العربية وآدابها بكلية ذاكر حسين دلهي، جامعة دلهي. حصل على درجة الدكتوراه من جامعة جواهرلال نهرو، نيو دلهي، كما نال شهادات ما قبل الدكتوراه والماجستير والبيكالوريوس من نفس الجامعة، وفاز بالميدالية الذهبية ومنحة جامعية أيضاً. وقد عمل خبيراً للغة العربية في شركة متعددة الجنسيات "كووارك". وهو مترجم بارع وباحث مقبول في الأوساط العلمية العربية. وله مداخلات في الندوات الوطنية والدولية بمقالاته العلمية كما يلقي محاضرات مدعوة في كليات وجامعات الهند المختلفة حول اللغة العربية وآدابها.

وقام الدكتور العادل بترجمة كتاب "نحو إعادة اكتشاف الصلابة" للأستاذ أحمد بسام الساعي باسم "نماز اور اس كي روح (دریافت کی ایک نئی کوشش)"، وكتاب "معالم في المنهج القرآني" للأستاذ طه جابر العلواني باسم "قرآني منہج کے نقوش" إلى اللغة الأردية، كما يقوم بنشر مقالاته العلمية في المجلات العربية المحكمة الصادرة من الجامعات والمؤسسات العلمية والثقافية المختلفة في الهند وخارجها.

مَرْكَزِي پبلیکیشنز
MARKAZI PUBLICATIONS

R-373/3, Jogabai Ext., Jamia Nagar, Okhla, New Delhi-110025
Mob: 9811794822 / 21, E-mail: markazipublication@gmail.com

د. محمد قاسم العادل

د. محمد أفتاب أحمد

بيانات عن الكتاب

اسم الكتاب :	الهند والعرب: ثقافة وحضارة
جمع وتحرير :	د. محمد أفتاب أحمد/د. محمد قاسم العادل
سنة النشر :	2021م
عدد الصفحات :	462
ثمن النسخة :	340 روبية
عدد النسخ :	500
الناشر :	مركزي بليكيشانز، جوغابائي، جامعة نغر، نيودلهي- 25

Name of the Book:

INDIA AND THE ARABS

Civilization and Culture

Compiled and Edited by:

Dr. Md. Aftab Ahmad

Assistant Professor

India Arab Cultural Centre (IACC)

Jamia Millia Islamia, New Delhi-110025

Email: aahmad2@jmi.ac.in

Dr. Mohd. Qasim (Adil)

Assistant Professor

Zakir Husain Delhi Collage (University of Delhi)

Jawaharlal Nehru Marg, New Delhi-110002

Email: drqasim4arabic@zh.du.ac.in

ISBN : 978-81-950288-0-1

Printed by:

Markazi Publications

S-17/4, Jogabai Ext. Jamia Nagar, New Delhi -25

Cont.: +91-9811794822/21

E-mail: markazipublication@gmail.com

2024 07 31 22:27

231	د. سيد محمد طارق	أدب الأطفال العربي في الهند بين الواقع والمأمول
259	د. جعفر إم	اللغة العربية في كيرالا
279	د. أحمد زبير	اللغة العربية في تاملنادو
290	د. محمد أفتاب أحمد	اللغة العربية في بهار

الدراسات الإسلامية في الهند

313	د. محمد قاسم العادل	ترجمة وتفسير معاني القرآن في الهند
339	د. محمد قمر الدين	الترجمات الإنجليزية لمعاني القرآن الكريم في الهند
357	د. محمد عبيد الله	علم الحديث في الهند: دار العلوم ديوبند نموذجاً
371	د. نسيم أحمد	السيرة النبوية باللغة العربية في الهند
393	د. محمد الله القاسمي	الفقه الإسلامي في الهند خلال عهود سلاطين دلهي وملوك المغول

الهند والهنود في كتابات العرب

417	د. محمد عفان	الحياة الاجتماعية الهندية في رحلات العرب المعاصرين
439	أ.د. نعيم الحسن الأثري	صورة المجتمع الهندي في "مشاهدات في الهند"
451	د. أنيس الرحمن خرّم	الهند الشمالية الشرقية في الرحلات العربية

ترجمة وتفسير معاني القرآن في الهند

الدكتور محمد قاسم العادل

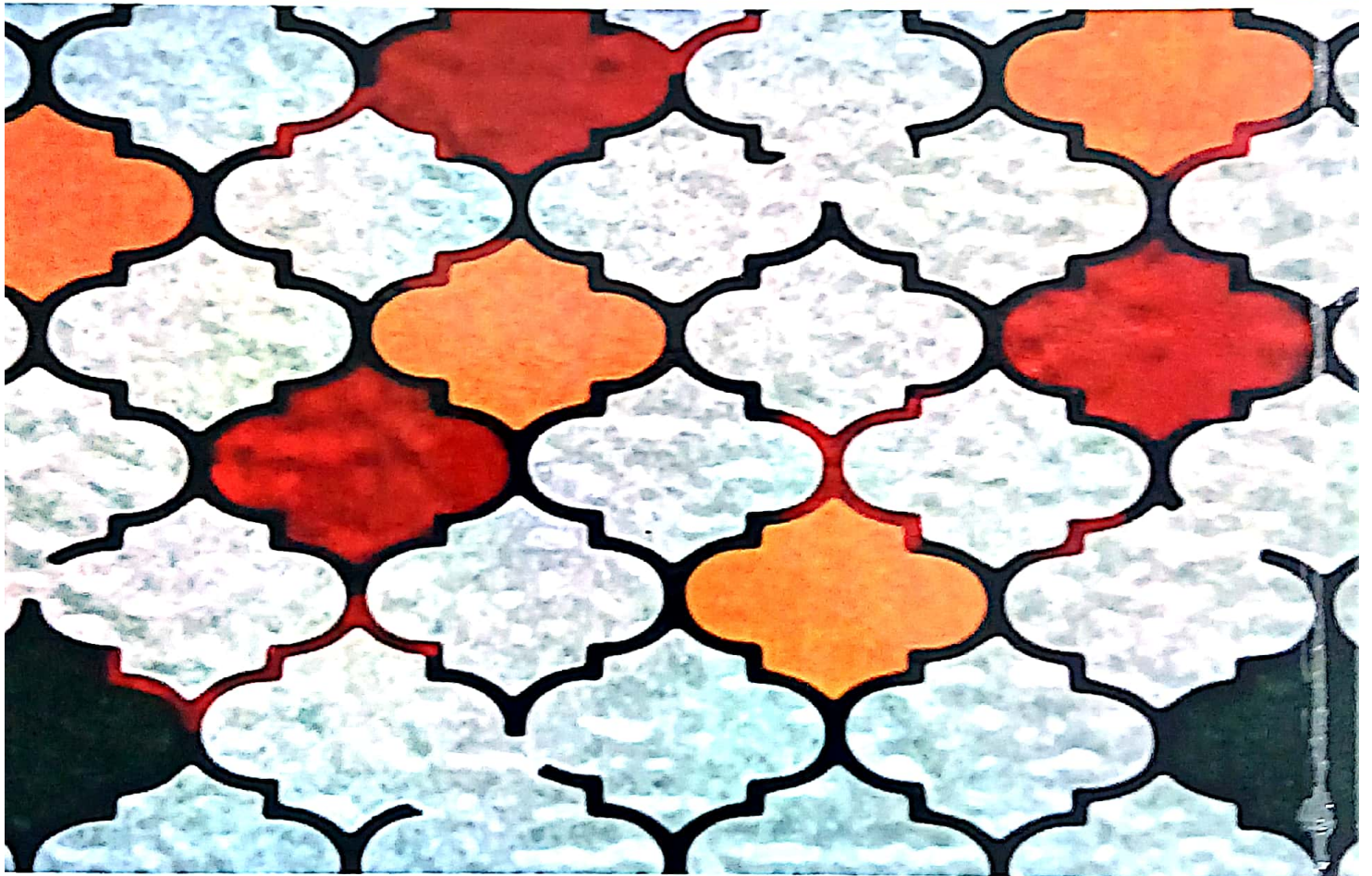
الملخص:

يرجع تاريخ التواصل الثقافي والعلمي بين الهند والعرب إلى ظهور أول أسطول مسلم في المياه الهندية عام 636م في عهد عمر بن الخطاب، وفتح سنان الهزلي لمكران وقيقان، ثم إنشاء أول دولة إسلامية في السند عام 711م، حتى بداية العصر الذهبي بتأسيس الإسلام السياسي في الهند في العهود العربية والغزنوية والغورية والمملوكية والخلاجية والتغلقية والمغولية وغيرها. وهذا البعد المتفاقم في هيكله الزمني الممتد إلى أكثر من ألف عام، استطاع بطبيعة حاله أن يبدع مشهداً عملياً وثقافياً تجري في شرايينها دماء الإسلام، في شعب لديه أكثر من 450 ترجمة وتفسير للقرآن الكريم في إحدى لغاته العديدة وهي الأردية، علاوة على عشرات التفاسير باللغة العربية، بما فيها التفاسير الكاملة، والتفاسير الناقصة والحواشي على كتب التفاسير.

وإضافة إلى ذلك، نجد نفس العمل المبارك في اللغة البنغالية أيضاً، فقد نُقل بعض التفاسير الأردنية مثل "بيان القرآن" إلى اللغة البنغالية، وترجمة الشيخ محمد وافي نالت قبولا حسنا. وأما الترجمة في لغة مليالم، فنجد القرآن مترجما إليها حالياً في عدد يفوق عشرين ترجمة شهيرة؛ ومنها ترجمة الأستاذ تشريا موندام عبد الحميد وبرابور كوني محمد، في أسلوب سهل رشيق. وأما الترجمة والتفسير

الهند والعرب

ثقافة وحضارة

د. محمد قاسم العارل

د. محمد الفتاح أحمد

- 231 د. سيد محمد طارق أدب الأطفال العربي في الهند
بين الواقع والمأمول
- 259 د. جعفر إم اللغة العربية في كيرالا
- 279 د. أحمد زبير اللغة العربية في تاملنادو
- 290 د. محمد آفتاب أحمد اللغة العربية في بهار

الدراسات الإسلامية في الهند

- 313 د. محمد قاسم العادل ترجمة وتفسير معاني القرآن في الهند
- 339 د. محمد قمر الدين الترجمات الإنكليزية لمعاني القرآن الكريم في الهند
- 357 د. محمد عبيد الله علم الحديث في الهند: دار العلوم ديوبند نموذجاً
- 371 د. نسيم أحمد السيرة النبوية باللغة العربية في الهند
- 393 د. محمد بالله القاسمي الفقه الإسلامي في الهند خلال عهود سلاطين دلهي وملوك المغول

الهند والهنود في كتابات العرب

- 417 د. محمد عفان الحياة الاجتماعية الهندية في رحلات العرب المعاصرين
- 439 أ.د. نعيم الحسن الأثري صورة المجتمع الهندي في "مشاهدات في الهند"
- 451 د. أنيس الرحمن خرم الهند الشمالية الشرقية في الرحلات العربية

أدب الأطفال العربي في الهند بين الواقع والمأمول

الدكتور سيد محمد طارق الندوي

الملخص:

في مقالي هذه سيتم النقاش حول أدب الأطفال العربي في الهند ووضعه الراهن كما سيُلقي الضوء على المبادرات الجادة في هذا المضمار في بلاد الهند. إن أدب الأطفال باللغة العربية ليس بأمر غريب للكتاب الهنود. لقد اعتنى كثير من عارفي اللغة العربية من الهنود بتقديم القصص باللغة العربية للقراء الهنود الصغار، فمنهم من ترجم القصص إلى العربية من اللغة الهندية أو الإنجليزية وغيرهما من اللغات العالمية والمحلية، ومنهم من ألف قصة أو مجموعة قصصية أصالة باللغة العربية. نرى الكتاب من منتصف القرن العشرين حتى أواخره أنهم كانوا يهتمون بالقصص الإسلامية فحسب ولكن مع تغير الزمان تغيرت الأذواق، فالتفت الكتاب الهنود إلى تأليف القصص باللغة العربية في موضوعات شتى من المجتمع والبيئة والاختراعات الحديثة إضافة إلى مفاهيم الفضائل الإنسانية والأقدار العالية. وفي الصفحات التالية سيُدرس الوضع الراهن لأدب الأطفال العربي الهندي الأصل في مؤلفات الهنود العربية وآثارهم المترجمة إلى العربية. الكلمات المفتاحية: أدب الأطفال، اللغة العربية، الطفل، النشء، التعليم، التربية، التاريخ، الهند.

2 अधिकार

तृप्ता शर्मा

प्रस्तावना

मानव समाज और राजनीति का संबंध अत्यंत घनिष्ठ और सूक्ष्म है। आरंभ से ही राजनीति का मुख्य उद्देश्य मानव जीवन को बेहतर बनाना माना जाता रहा है। प्लेटो से लेकर कार्ल मार्क्स और उस के बाद जॉन राल्स और अनेक राजनीतिक दार्शनिक इस विषय पर अपने विचारों को रखते आए हैं कि मानव समाज को सबसे बेहतर तरीके से कैसे चलाया जाए। विभिन्न चिंतकों ने अलग-अलग नज़रिए से इस प्रश्न को विश्लेषित करने का प्रयत्न किया है। ऐसे विश्लेषणों के लिए उन्होंने अलग अलग राजनैतिक अवधारणाओं को अपने अध्ययन का केंद्र बनाया है। न्याय, स्वतंत्रता, समानता, शक्ति, इत्यादि ऐसी ही राजनैतिक अवधारणाएं हैं। इन सभी अवधारणाओं के साथ साथ 'अधिकार' भी एक महत्वपूर्ण राजनैतिक अवधारणा है। अधिकार की अवधारणा की विशेषता यह है कि वह व्यक्ति को न केवल अन्य सभी अवधारणाओं से बल्कि राज्य के विस्तृत क्षितिज से भी जोड़ती है। अधिकार की भाषा मानव समाज के आरंभ से ही व्यक्ति की नैतिक, कानूनी और राजनैतिक शब्दावली को गढ़ने का काम करती है।

समसामयिक समय में अधिकार का विमर्श हमें बहुत सामान्य लग सकता है लेकिन इतिहास में ऐसे समाज भी रहे हैं जहाँ 'अधिकार' प्रत्येक व्यक्ति की दिन-प्रतिदिन की राजनीति का हिस्सा न होकर कुछ समुदायों या व्यक्तियों तक सीमित थे। ऐसे कुछ समाज या समाज के कुछ हिस्से आज भी हैं जहाँ वैयक्तिक अधिकारों की संकल्पना नहीं है अथवा अधिकारों के होने के बावजूद, आर्थिक-सामाजिक विषमताओं के कारण उन अधिकारों का प्रयोग कठिन है। उदाहरणार्थ अमरीका और इंग्लैंड जैसे पश्चिम के देशों द्वारा लोकतंत्र अपनाने के बावजूद भी स्त्रियों को बराबरी के अधिकार प्राप्त करने के लिए संघर्ष करना पड़ा है और जहाँ ये अधिकार हैं भी, वहाँ उनके स्वतंत्र प्रयोग की सुविधा स्त्रियों को नहीं है। भारत जैसे समाज में लंबे समय तक निम्न जातियां अपने नागरिक अधिकारों का पूर्ण उपयोग नहीं कर पाईं। यह स्थिति वर्तमान भारत के बहुत से हिस्सों में आज भी देखी जा सकती है। अमरीका और यूरोप के देशों में रंग भेद की समस्या आज भी काफी गहरे पैठी हुई है। विश्व के अधिकांश देशों में अल्पसंख्यक समुदायों को अपने वैधानिक और मानव अधिकारों के लिए संघर्ष करना पड़ रहा है। एलजीबीटी (LGBT) समुदाय भी अपने मूलभूत अधिकारों के लिए राज्य और समाज के सम्मुख निरंतर संघर्षरत है। इन सभी उदाहरणों से स्पष्ट है कि अधिकार की अवधारणा सार्वभौमिक होते हुए भी सभी समुदायों तक नहीं पहुँच पा रही है।

Copyright © Sanjeev Kumar, 2021

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.

This edition published in 2021 by

SAGE | bhasha

SAGE Publications India Pvt Ltd
B1/I-I Mohan Cooperative Industrial Area
Mathura Road, New Delhi 110 044, India
www.sagepub.in

Published by Vivek Mehra for SAGE Publications India Pvt Ltd. Typeset in 13/15 pt Kokila by AG Infographics, Delhi.

ISBN: 978-93-5388-760-5 (HB)

SAGE Team: Amrita Dutta, Syed Husain Naqvi and Rajinder Kaur

संपादक संजीव कुमार

राजनीति सिद्धांत

अवधारणाएं और विमर्श

विषय सूचि

आभार	vii
भूमिका	ix
1. स्वतंत्रता	1
कुमार राहुल	
2. अधिकार	17
तृप्ता शर्मा	
3. समानता	36
स्मिता अग्रवाल और निशांत कुमार	
4. न्याय	55
कुँवर प्रांजल सिंह	
5. राज्य	68
अभिषेक चौधरी	
6. राजनीतिक बाध्यता	85
शबाना आजमी	
7. शक्ति	102
संजय शर्मा	
8. लोकतंत्र	118
संजीव कुमार	
9. नागरिकता	134
संजीव कुमार	
10. बहुसंस्कृतिवाद	147
विकास कुमार	
11. जेंडर	175
मानसी मिश्रा	

علامہ اقبال کی فارسی شاعری تاریخ کے آئینہ میں

فارسی شاعری اپنی غیر معمولی اثر آفرینی اور اعجاز بیان کی وجہ سے ممتاز اور تمام دنیا کے ادبیات کا سرتاج رہی ہے۔ دنیا کی تمام زبانیں فارسی شاعری کی کشش و جاذبیت اور دلانگیزی کی معترف ہیں، اور اس بات کو بھی فراموش نہیں کیا جاسکتا کہ غزل، رباعی، قطعہ جیسے اصنافِ سخن کی خالق اور بانی بھی فارسی شاعری ہے، جس کی تقلید فاخرانہ طور پر کم و بیش سبھی زبانوں نے کی ہے۔ فارسی شاعری نے روحانی اور اخلاقی پند و نصائح کی تعلیم اور حکیمانہ و فلسفیانہ اور صوفیانہ مسائل کی توضیح اور توسیع میں حیرت انگیز رول ادا کیا ہے۔ فارسی شاعری نے ایشیا اور یورپ کی خوابیدہ اقوام کو جگایا ہے شاہانِ قدیم کو زندہ رکھا ہے اور ساری دنیا میں انسانیت، اخوت، محبت اور خلوص و وفا کا درس دیا ہے۔

فارسی شاعری کے عہد بہ عہد ارتقا کا طویل سفر اور اس میں رونما ہونے والی تبدیلیاں جاذبِ نظر اور قابلِ مطالعہ بھی ہیں۔ ہندوستان میں فارسی شاعری کے اس تاریخی سفر سے واقفیت کے بغیر کسی شاعر کے تخیلات و نظریات اور کلام کا جائزہ لینا نامناسب ہوگا۔ کیونکہ ہر زمانے کے ادب و ثقافت اور شعر و سخن پر گرد و پیش کے سیاسی، ملی، تاریخی اور جغرافیائی احوال و کوائف اور نظریاتی اسباب و عوامل مکمل طور پر اثر انداز ہوتے ہیں۔ تاریخ بتاتی ہے کہ ہندوستان میں فارسی ادب کی ابتداء محمود غزنوی کے دور میں ہوئی۔ اس عہد میں فوجی سپاہیوں کے علاوہ بہت سے دوسرے افغان اور ترک مسلمان بھی ہندوستان سے روشناس ہوئے اور مغربی پنجاب میں انہوں نے آباد ہونا شروع کر دیا تھا۔ ان نو واردوں کی زبان

Dr Ruby Bansal <ruby.bansal@zh.du.ac.in>

Fwd: Details of Book

manashi misra <manashi.misra@gmail.com>
To: Dr Ruby Bansal <ruby.bansal@zh.du.ac.in>

Mon, Aug 19, 2024 at 3:59 PM

----- Forwarded message -----

From: **Hameeda Ck** <hameedack@gmail.com>

Date: Mon, Aug 1, 2022 at 5:08 PM

Subject: Details of Book

To: <emagoldman1869@gmail.com>, munmi pathak <munmipats@gmail.com>, Amrita Gogoi <amritapgogoi@gmail.com>, <biswasdona28@gmail.com>, manashi misra <manashi.misra@gmail.com>, Soibam Haripriya <priya.soibam@gmail.com>

Details of Book

Sangharsha Mekhalakalile Sthreekal: Jeevitham, Athijeevanam, Pradhirodham, (Women in Conflict Areas: Life, Survival, and Resistance) (Edt.) Hameeda C. K., Mythri Books, Thiruvananthapuram, July 2022, ISBN 978-93-91089-35-1

Authors and Titles

Amrita Preetam Gogoi *Remembering, Forgetting and Taking the Step Forward: Women Guerrillas from Maoist People's War of Nepal*. Translated by Sreedevi D. "Ormakalum Maravikalum Munnottulla Kalvayppukalum: Neppalile Maoist People's Porattathile Pengarillakal" (P.80-87)

Dona Biswas *The Power of Smell: The Everyday of Pre-Conflict in Bodo Areas*. Translated by Shamla Musthafa Muhammad "Gandhathinte Adhikaram: Bodo Pradeshangalile Sangharsha Pooravva Dainam Dinam" (P.150-159)

Haripriya Soibam. *Unlawful Law: The Thangjam Manorama Case* – Translated by Heidi "Niyama Virudhamaaya Niyamangal: Dhangjam Manorama Case" (P. 117-126)

Kavita *Women in the People's war in Nepal: Brothers are in the Party Sisters and Stays at Home* Translated by Layana S. Anand "Neppalile Peopl's Waril Sthreekal" (P.193-197)

Manashi Misra, Translated by Nila Haridas "Sangharsha Barida Idangalile Streeyum Kalaapavum: Samakaalika Assamees Novalukalile Sthree Anubhavangale Kurichu oru Paddanam" - Women in Conflict Areas and 'Violence from Within': Exploring Women's Experiences of Violence Through Contemporary Assamese Fiction. (P.136-143)

Munmi, translated by Anna Mini Sukumar "Sthreeyum Sayudha Kalapavum: Ulfayile Sthree Anubhavangal" (P.144-149)

--
Hameeda C. K.
Assistant Professor
Department of Women's Studies,
University of Calicut, Kerala,
India

--
Manashi

India's International Relations

Editors

**Dr. Vijay Vrat Arya
Mr. Pramod Kumar
Dr. Amit Kumar**

INDIA'S INTERNATIONAL RELATIONS

Published By
Publisher

New Vision

New Vision

Reg. Office: C-1/88, Sanjay Enclave, Rajapuri Road, Connaught Place
Delhi - 110059

Email: newvision.publish@gmail.com

Website: <http://newvision.org.in>

Network Partners for Marketing and Sales

: 74/6, Shastri Nagar, Meerut- 250004 (U.P.)

: 164-A, Golden Enclave, Phase-II, Ferozepur - 152002 (Punjab)

: 7, Mehsana Nagar Part - 1, Modhera Road, Mehsana - 2, Mehsana
384002 (Gujarat)

: 134/20 A, Defence Colony, Gurjar Ghathi Amer Road,
Jaipur - 302001 (Rajasthan)

: 5E, Imlikothi, Near Shivam Hospital, Badka Gaon Road, Hazratganj
- 825301 (Jharkhand)

: 266, Ward no. III, Cherukutta Mana, Ambadimala, Thiruvananthapuram
Kochi - 682305 (Kerala)

ISBN

: 978-81-949466-0-1

: Publisher (New Vision)

Editors

: Dr. Vijay Vrat Arya
Mr. Pramod Kumar
Dr. Amit Kumar

Printed by

: Modern Print Service
Ram Nagar Market
Gandhi Nagar, Delhi-31

Disclaimer: Due care and diligence have been exercised while editing and printing the book. The Editor/Publisher of the book bears no responsibility for any mistakes that may have occurred.

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, including photocopying, recording, or by any information retrieval system, without the written permission of the Publisher. Any content published in this book is the opinion of the author and is not intended to be used by any group, club, organization, or anything.

The views, thoughts, and opinions expressed in this book belong solely to the author and are not intended to be used by any group, club, organization, or anything.

In case of binding...

CONTENT

	Chapter	Page No.
1.	Trend, Pattern and Composition of India's Bilateral Trade with Major ASEAN Economies <i>Mr. Anil Varma R</i>	1-20
2.	Free Trade Agreements in South Asia <i>Mr. Vikram Meena and Dr. Kunwarpal Singh Arya</i>	21-31
3.	BRICS: Its Dynamics and Relevance in Contemporary World <i>Dr. Kunwar Sudhanshu Lal and Ms. Jahnabi Deka</i>	32-39
4.	Free Trade Agreements in South Asian Region <i>Dr. Sonika Gupta and Mr. Dainik Sanghvi</i>	40-52
5.	Maldives: An Apple of Discord in the Indian Sea <i>Dr. Anwar Hussain</i>	53-60
6.	India's Relations with its Neighbours <i>Dr. Aditi Acharya</i>	61-72
7.	ASEAN-India Relationship Political, Economic, Socio Cultural Dimension <i>Ms. Bobby Sorokhaibam</i>	73-82
8.	Understanding the Dynamics of India-China Relations: An Overview <i>Mr. Pradeep Adhikary</i>	83-92
9.	India-China Border Crisis in Eastern Sector: Probing a Contemporary Dilemma <i>Mr. Sudipta Sardar</i>	93-102
10.	BBIN-MVA: Sub-Regional Road Connectivity <i>Dr. Rajendra Prasad Patel</i>	103-111
11.	India and China: Balance of Power Game in the South Bloc and its Impacts <i>Mrs. Akshaya Jayaraman and Dr. Luke Gerard Christie</i>	114-1

Chapter - 7

**ASEAN-INDIA RELATIONSHIP
POLITICAL, ECONOMIC, SOCIO-
CULTURAL DIMENSION**

Ms. Bobby Sorokhaibam
Assistant Professor

Department of Political Science

Zakir Husain Delhi College (University of Delhi)

Email: bobbyskm@rediffmail.com

ABSTRACT

ASEAN and India share a dynamic relationship which has played a significant place in India's foreign policy. The relationship constitutes an important part of India's and socio-cultural ties which have undergone a transformation over time. The association between the two has become more intense in several institutions and multilateral forums like APEC, ASEAN, BIMSTEC, East Asia Summit, Asia-Europe Meeting, etc. This chapter symbolizes the growing bonding between the two countries under different phases beginning from the pre-independence period to the early 1990s when the "Look East Policy" (LEP) was initiated.

संघर्ष समाधान का गाँधीमार्ग: एक रचनात्मक दृष्टिकोण

भारतीय समाजशास्त्र समीक्षा
1-9

© 2019 Indian Sociological Society

Reprints and permissions:

in.sagepub.com/journals-permissions-india

DOI: 10.1177/2349139620926725

http://bss.sagepub.in

संजीव कुमार¹

सार

आज मानवता गंभीर चुनौतियों का सामना कर रही है। हम मतभेद, असंगत मूल्यों और वरीयताओं से विभाजित संघर्ष की दुनिया में रहते हैं। हिंसा, गरीबी, आतंकवाद, क्षेत्रीय संघर्ष, निरंतर बढ़ती असमानता, आयुध दौड़, परमाणु युद्ध के खतरे, आदि आज विकराल रूप धारण कर रहे हैं। इस संदर्भ में गाँधी का सत्याग्रह—‘संघर्ष का दर्शन’—एक महत्वपूर्ण संभावना के रूप में महत्त्व हासिल करता है कि अंतर-राज्य, अंतर-व्यक्तिगत और अन्य संबंधों को अधिक प्रभावी तरीके से संचालित किया जा सकता है।

सत्याग्रह का गाँधी विचार आज भारतीय और विश्व राजनीति का अभिन्न अंग बन गया है। राजनीति एवं साहित्य में इसके व्यापक अनुप्रयोग के बावजूद, सत्याग्रह की समझ सीमित है—आमतौर पर लेखन, गाँधी या उनके अनुयायियों के नेतृत्व में विभिन्न सत्याग्रह अभियानों के परीक्षण को महत्त्व देते हैं। इस निबंध का तर्क है कि सत्याग्रह को केवल सामाजिक क्रिया की विधि/तकनीक के रूप में नहीं बल्कि संघर्ष की एक नैतिक प्रणाली के रूप में समझा जा सकता है। ऐसे समय में जब संघर्ष और हिंसा के सवाल ने मानव समाज को उलझा दिया है, गाँधी का सत्याग्रह विचार अंतर्द्वंद्वों को दूर करने का एक वैकल्पिक परिप्रेक्ष्य प्रदान करता है जो वास्तव में विचार करने योग्य है।

मुख्य शब्द

सत्याग्रह, स्वराज, संघर्ष समाधान, अहिंसा, सत्य, दुराग्रह, आत्मबल, नैतिक मूल्य, निष्क्रिय प्रतिरोध, असहयोग।

भूमिका

संघर्ष समाधान का गाँधीवादी दृष्टिकोण स्थापित आधुनिक विचार और व्यवहार में आसानी से फिट नहीं बैठता है। गाँधी के विचार उन मतों से काफी भिन्न हैं जो अत्यधिक संघर्ष की स्थिति में, हिंसा बल के प्रयोग को प्रमुखता देते हैं, यहाँ तक कि हिंसा के शांतिपूर्ण विकल्प जैसे कि बातचीत, संवाद, कूटनीति, समझौता, सुलह और अन्य साधन जो कई परिस्थितियों में उपयोगी हो सकते हैं, उन्हें आगे और विकसित करने की आवश्यकता है।

¹ असिस्टेंट प्रोफेसर, राजनीति विज्ञान विभाग, जाकिर हुसैन दिल्ली कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय, नई दिल्ली।

ई-मेल: sanjeevkumar@zh.du.ac.in

Dr Ruby Bansal <ruby.bansal@zh.du.ac.in>

Fwd: Details of Book

manashi misra <manashi.misra@gmail.com>
To: Dr Ruby Bansal <ruby.bansal@zh.du.ac.in>

Mon, Aug 19, 2024 at 3:59 PM

----- Forwarded message -----

From: **Hameeda Ck** <hameedack@gmail.com>

Date: Mon, Aug 1, 2022 at 5:08 PM

Subject: Details of Book

To: <emagoldman1869@gmail.com>, munmi pathak <munmipats@gmail.com>, Amrita Gogoi <amritapgogoi@gmail.com>, <biswasdona28@gmail.com>, manashi misra <manashi.misra@gmail.com>, Soibam Haripriya <priya.soibam@gmail.com>

Details of Book

Sangharsha Mekhalakalile Sthreekal: Jeevitham, Athijeevanam, Pradhirodham, (Women in Conflict Areas: Life, Survival, and Resistance) (Edt.) Hameeda C. K., Mythri Books, Thiruvananthapuram, July 2022, ISBN 978-93-91089-35-1

Authors and Titles

Amrita Preetam Gogoi *Remembering, Forgetting and Taking the Step Forward: Women Guerrillas from Maoist People's War of Nepal*. Translated by Sreedevi D. "Ormakalum Maravikalum Munnottulla Kalvayppukalum: Neppalile Maoist People's Porattathile Pengarillakal" (P.80-87)

Dona Biswas *The Power of Smell: The Everyday of Pre-Conflict in Bodo Areas*. Translated by Shamla Musthafa Muhammad "Gandhathinte Adhikaram: Bodo Pradeshangalile Sangharsha Pooravva Dainam Dinam" (P.150-159)

Haripriya Soibam. *Unlawful Law: The Thangjam Manorama Case* – Translated by Heidi "Niyama Virudhamaaya Niyamangal: Dhangjam Manorama Case" (P. 117-126)

Kavita *Women in the People's war in Nepal: Brothers are in the Party Sisters and Stays at Home* Translated by Layana S. Anand "Neppalile Peopl's Waril Sthreekal" (P.193-197)

Manashi Misra, Translated by Nila Haridas "Sangharsha Barida Idangalile Streeyum Kalaapavum: Samakaalika Assamees Novalukalile Sthree Anubhavangale Kurichu oru Paddanam "- Women in Conflict Areas and 'Violence from Within': Exploring Women's Experiences of Violence Through Contemporary Assamese Fiction. (P.136-143)

Munmi, translated by Anna Mini Sukumar "Sthreeyum Sayudha Kalapavum: Ulfayile Sthree Anubhavangal"(P.144-149)

--
Hameeda C. K.
Assistant Professor
Department of Women's Studies,
University of Calicut, Kerala,
India

--
Manashi

संपादक संजीव कुमार

राजनीति सिद्धांत

अवधारणाएं और विमर्श

SAGE | bhasha

Copyright © Sanjeev Kumar, 2021

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.

This edition published in 2021 by

SAGE | bhasha

SAGE Publications India Pvt Ltd
B1/I-I Mohan Cooperative Industrial Area
Mathura Road, New Delhi 110 044, India
www.sagepub.in

Published by Vivek Mehra for SAGE Publications India Pvt Ltd. Typeset in 13/15 pt Kokila by AG Infographics, Delhi.

ISBN: 978-93-5388-760-5 (HB)

SAGE Team: Amrita Dutta, Syed Husain Naqvi and Rajinder Kaur

विषय सूचि

आभार	vii
भूमिका	ix
1. स्वतंत्रता कुमार राहुल	1
2. अधिकार तृप्ता शर्मा	17
3. समानता स्मिता अग्रवाल और निशांत कुमार	36
4. न्याय कुँवर प्रांजल सिंह	55
5. राज्य अभिषेक चौधरी	68
6. राजनीतिक बाध्यता शबाना आजमी	85
7. शक्ति संजय शर्मा	102
8. लोकतंत्र संजीव कुमार	118
9. नागरिकता संजीव कुमार	134
10. बहुसंस्कृतिवाद विकास कुमार	147
11. जेंडर मानसी मिश्रा	175

8 लोकतंत्र

संजीव कुमार

प्रस्तावना

लोकतंत्र के बारे में बहुत सी अंतर्विरोधी अवधारणाएं प्रचलित हैं और इसके बहुत से अर्थ बताए जाते हैं। इस अवधारणा को अधिक स्पष्ट और सटीक रूप में प्रस्तुत करने के लिए प्रतिष्ठित अमेरिकी राजनीतिक सिद्धांतकार रॉबर्ट डाहल ने इसे 'बहुतंत्र' (polyarchy) की संज्ञा दी है। इस अध्याय में लोकतंत्र के बारे में प्रचलित विभिन्न अंतर्विरोधी अवधारणाओं की समझने का प्रयास किया गया है। लोकतंत्र की इस परिचर्चा में यद्यपि लोकतंत्र को निर्वाचन क्षेत्र से परे जाकर समझने का प्रयास किया गया है फिर भी राजनीतिक संस्थाओं को इस रूप में शामिल किया गया है कि इनसे नागरिकों की यथास्थितियां प्रभावित होती हैं। साथ ही सामाजिक संदर्भों—जिनके अभाव में राजनीतिक स्वतंत्रता और समानता के आधार महज औपचारिकता भर न रह जाएं—उनको भी लोकतंत्र की विस्तृत परिभाषा में शामिल किया गया है। अध्याय में निम्न बिंदुओं पर विशेष ध्यान दिया जाएगा: प्रथम खंड में, लोकतंत्र की विभिन्न अवधारणाओं व सिद्धांतों की समीक्षा के द्वारा लोकतंत्र के महत्त्व को समझने का प्रयास किया जाएगा। साथ ही लोकतंत्र के इतिहास की संक्षिप्त समीक्षा की जाएगी। दूसरे खंड में मुख्य रूप से चर्चा प्रक्रियात्मक लोकतंत्र और उसकी समालोचना पर केंद्रित होगी। प्रतिनिधित्व एवं भागीदारी तथा विमर्शी लोकतंत्र के मुद्दे पर अंतिम खंड में विस्तृत चर्चा की जाएगी।

लोकतंत्र की अवधारणा

शुरुआत लोकतंत्र को व्यापक रूप से समझने से करते हैं। लोकतंत्र (डेमोक्रेसी) शब्द की उत्पत्ति प्राचीन ग्रीक शब्द डेमोक्रेटिया (demokratia), डेमोस (demos) जिसका अर्थ 'लोग' होता है तथा क्रेटोस (kratos) जिसका अर्थ 'शक्ति' अथवा 'शासन' होता है के योग से हुई। इस प्रकार इसे एक साथ जोड़ने पर लोकतंत्र (डेमोक्रेसी) का व्यापक शाब्दिक अर्थ 'लोगों द्वारा शासन' होता है। इस प्रकार लोकतंत्र की मूल अवधारणा यह है कि लोगों को यह तय करने का अधिकार है कि उन पर किसका शासन होगा? आज 'संवैधानिक शासन', 'प्रतिनिधि सरकार', 'मौलिक अधिकार', 'स्वतंत्रता', 'न्याय' और 'समानता' के अधिकार जैसी विशेषताएं एक लोकतांत्रिक राज्य को एक अलोकतांत्रिक राज्य से अलग पहचान देती हैं।

लोकतंत्र, राजनीतिक संस्थाओं और राजनीतिक आदर्शों दोनों का ही समुच्चय है। लोकतंत्र संज्ञा और विशेषण दोनों रूपों में प्रयोग किया जा सकता है। संज्ञा के रूप में

संपादक संजीव कुमार

राजनीति सिद्धांत

अवधारणाएं और विमर्श

SAGE | bhasha

Copyright © Sanjeev Kumar, 2021

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.

This edition published in 2021 by

SAGE | bhasha

SAGE Publications India Pvt Ltd
B1/I-I Mohan Cooperative Industrial Area
Mathura Road, New Delhi 110 044, India
www.sagepub.in

Published by Vivek Mehra for SAGE Publications India Pvt Ltd. Typeset in 13/15 pt Kokila by AG Infographics, Delhi.

ISBN: 978-93-5388-760-5 (HB)

SAGE Team: Amrita Dutta, Syed Husain Naqvi and Rajinder Kaur

विषय सूचि

आभार	vii
भूमिका	ix
1. स्वतंत्रता कुमार राहुल	1
2. अधिकार तृप्ता शर्मा	17
3. समानता स्मिता अग्रवाल और निशांत कुमार	36
4. न्याय कुँवर प्रांजल सिंह	55
5. राज्य अभिषेक चौधरी	68
6. राजनीतिक बाध्यता शबाना आजमी	85
7. शक्ति संजय शर्मा	102
8. लोकतंत्र संजीव कुमार	118
9. नागरिकता संजीव कुमार	134
10. बहुसंस्कृतिवाद विकास कुमार	147
11. जेंडर मानसी मिश्रा	175

9 नागरिकता

संजीव कुमार

प्रस्तावना

आज नागरिकता तेजी से उभरती हुई एक महत्वपूर्ण धारणा के रूप में देखा जा रहा है जो लोगों के जीवित अनुभवों को प्रकट करने वाले कई मुद्दों को खुद में समाहित करती है। आधुनिक नागरिकता को आम तौर पर राज्य और नागरिक समाज, सरकार और जनता, क्षेत्रीय राजनीतिक संगठन और उसके सदस्यों से संबंधित एक सेतु के रूप में वर्णित किया जाता है। सामान्य अर्थों में, नागरिकता उस समुदाय के 'पूर्ण और समान सदस्यता' को संदर्भित करती है जिसमें मनुष्य निवास करता है। एक राजनीतिक समुदाय में पूर्ण और समान सदस्यता से आशय है: (i) सदस्यता की इकाई, अर्थात् एक राजनीतिक समुदाय, जो कि आधुनिक संदर्भ में राष्ट्र-राज्य है, और (ii) उस सदस्यता की प्रकृति, अर्थात्, पूर्ण और समान। नागरिक को समुदाय में सदस्य के रूप में शामिल करने से समुदाय के प्रति उसके कुछ अधिकार और कुछ दायित्व निर्धारित हो जाते हैं। इस प्रकार नागरिकता राष्ट्र में लोगों के बीच संबंधों के एक महत्वपूर्ण पहलू को प्रकट करती है जिनमें अधिकार, स्वतंत्रता और समानता, राज्य के प्रति राजनीतिक निष्ठा, समुदाय के भीतर नागरिक निष्ठा, और सांस्कृतिक और भावनात्मक संबंध तथा पहचान शामिल हैं जो नागरिकों और राज्य के बीच संबंधों की मध्यस्थता करते हैं। चूंकि नागरिकता मानवीय रिश्तों से संबंधित है, इसे एक सरल, स्थिर परिभाषा के रूप में रेखांकित नहीं किया जा सकता, जिसे सभी समाजों के लिए हर परिस्थितियों में लागू किया जा सके। इसके विपरीत नागरिकता का विचार स्वभावतः विवादास्पद और अनिश्चित है, जो हमेशा किसी भी समाज के भीतर पाए जाने वाले संबंधों और सरकार के प्रकारों के विशेष समुच्चय को दर्शाता है।

पूँजीवाद और उदारवाद के विकास के साथ, नागरिकता का विचार किसी व्यक्ति के उसकी जाति, वर्ग, नस्ल, लिंग, जातीयता आदि के बजाए एक व्यक्ति के अधिकार के रूप में स्थापित हो गया। हालाँकि 1980 के दशक के बाद से, वैश्वीकरण और बहुसंस्कृतिवाद ने ऐसी स्थितियाँ उत्पन्न की हैं जिन्होंने नागरिकता की इस धारणा को चुनौती दी। पिछली शताब्दी तक नागरिकता की अवधारणाएं पर कई मतभेदों के बावजूद, यह सहमती बनी रही कि नागरिकता के लिए आवश्यक ढांचा, संप्रभु राष्ट्र-राज्य है। लेकिन विगत दो दशकों में तेजी से फैलते 'वैश्विक विकास' की नई श्रृंखला ने, जन-भागीदारी की विविध जरूरतों और मांगों को पूर्ण करने की 'राष्ट्र-राज्य' की क्षमता पर नए सवाल उत्पन्न किये हैं।

विषय सूचि

आभार	vii
भूमिका	ix
1. स्वतंत्रता	1
कुमार राहुल	
2. अधिकार	17
तृप्ता शर्मा	
3. समानता	36
स्मिता अग्रवाल और निशांत कुमार	
4. न्याय	55
कुँवर प्रांजल सिंह	
5. राज्य	68
अभिषेक चौधरी	
6. राजनीतिक बाध्यता	85
शबाना आजमी	
7. शक्ति	102
संजय शर्मा	
8. लोकतंत्र	118
संजीव कुमार	
9. नागरिकता	134
संजीव कुमार	
10. बहुसंस्कृतिवाद	147
विकास कुमार	
11. जेंडर	175
मानसी मिश्रा	

संपादक संजीव कुमार

राजनीति सिद्धांत

अवधारणाएं और विमर्श

6 राजनीतिक बाध्यता

शबाना आजमी

प्रस्तावना

मानवीय समाज में मनुष्य जीवन कई प्रकार के संबंधों पर आधारित होता है। इन संबंधों का ताना-बाना एक मनुष्य से दूसरे मनुष्य के बीच, मनुष्यों और समाज, राज्य और कई और संस्थानों के बीच, या सरल शब्दों में समझा जाए तो मनुष्य जिस वातावरण में अपना जीवन व्यतीत करते हैं उस वातावरण से उत्पन्न संबंधों से बनता है। मानवीय समाज में जहाँ ये संबंध जीवन में कई बाधाएँ हटाने में सहायक होते हैं, वहीं इनका निर्वाह करने के लिए मनुष्यों को कई प्रतिबंधों, जो कि नियमों और कानूनों, का रूप लेते हैं, को स्वीकार करना पड़ता है। यह परिस्थिति मानव की मानवीय समूह के साथ संबंध दर्शाती है। लेकिन प्रतिबंधों को मानने के लिए यह तर्क सर्वसम्मत नहीं है। हम सदैव एक व्यक्ति के रूप में यह सोचते हैं कि इस प्रकार के प्रतिबंध व्यक्तियों पर क्यों लगाए जाएँ? हम क्यों किसी की (सत्ता) आज्ञा का पालन करते हैं? यह सवाल न केवल हमारे मन में उजागर होता है बल्कि बहुत से राजनीतिक दार्शनिकों ने इस पर कई सवाल उठाए हैं। राजनीतिक बाध्यता के सिद्धांतों में, व्यक्तियों के परिप्रेक्ष्य से, यह प्रश्न पूछा जाता है कि व्यक्ति की बाध्यता किसके प्रति हो (उसकी व्यक्तिगत चेतना या नैतिकता से, उसके परिवार से या फिर किन्हीं अन्य सामाजिक संस्थानों से जैसे कि धार्मिक संस्थान या फिर राज्य से। इसलिए राजनीतिक बाध्यता को विभिन्न राजनीतिक चिंतक अपने विभिन्न मतों से व्याख्यायित करते हैं। यहाँ प्रश्न यह भी उठता है कि व्यक्ति किसके प्रति बाध्य है—कानून, राजनीतिक सत्ता या नागरिक समाज के प्रति? राजनीतिक बाध्यता मूल रूप से राजनीतिक दार्शनिकों और सामान्य नागरिकों में एक मुख्य समस्या के रूप में प्रतिबिंबित होती है। यदि एक समस्या के रूप में हम राजनीतिक बाध्यता को देखें तो प्राचीन समय से समकालीन समय तक इस विषय को लेकर एक संचयन बना हुआ है। जिससे इस विषय पर अभी तक किसी तरह की कोई आम सहमति नहीं मिल पाई है। इसलिए राजनीतिक बाध्यता की अवधारणा की समझ बहुत व्यापक और टिल प्रतीत होती है। यह अपने आप में बहुत सी संकल्पनाओं को आत्मसात करते हुए चलती है। इसकी सामान्यता और अस्पष्टता को देखते हुए थॉमस मैकफर्सन का मानना है कि राजनीतिक बाध्यता की संकल्पना को राजनीतिक दर्शन का विषय ही नहीं माना जाना चाहिए। यदि हम इस राजनीतिक बाध्यता की संकल्पना को हटा दें हमें यहाँ यह उचित प्रश्न हो सकता है क्योंकि यह एक इतनी सामान्य संकल्पना है जो किसी काम की नहीं (मैकफर्सन, 1967, 68)।

Copyright © Sanjeev Kumar, 2021

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.

This edition published in 2021 by

SAGE | bhasha

SAGE Publications India Pvt Ltd
B1/I-I Mohan Cooperative Industrial Area
Mathura Road, New Delhi 110 044, India
www.sagepub.in

Published by Vivek Mehra for SAGE Publications India Pvt Ltd. Typeset in 13/15 pt Kokila by
AG Infographics, Delhi.

ISBN: 978-93-5388-760-5 (HB)

SAGE Team: Amrita Dutta, Syed Husain Naqvi and Rajinder Kaur

اقبال کی فارسی شاعری پر ایک نظر

اقبال نے اپنے محسوسات کے اظہار کے لیے اردو اور فارسی دونوں زبانوں کو وسیلہ بنایا ہے لیکن وہ غالب کی طرح اپنے اردو کلام کو مجموعہٴ بیرنگ نہیں کہتے، لیکن حقیقت یہ ہے کہ اقبال کے فکر و فلسفہ اور شاعری کا اصل اور وقوع سرمایہٴ فارسی میں ہے اور ان کی اہم اور بین الاقوامی شہرت کی حامل تصانیف بھی فارسی ہی زبان میں ہیں اور جو اردو میں بھی ہیں، ان پر بھی فارسیت غالب ہے، پس بنیادی طور پر وہ اردو سے زیادہ فارسی کے شاعر ہیں اور ذہنی رشتہ کے اعتبار سے میر، ولی اور درد کے مقابلہ میں شعرائے فارسی مثلاً رومی، بیدل، غالب، حافظ اور فیضی وغیرہ کے زیادہ قریب ہیں بلکہ اردو شاعری سے ان کا رشتہ کچھ مبہم ہی سا ہے، حالانکہ یہ حقیقت ہے کہ انھوں نے پہلے اردو میں شاعری کی ہے اور فارسی میں شعر کہنے خیال انھیں بعد میں آیا، اس کی وجہ یہ ہے کہ وہ اپنا پیغام ہندوستان سے باہر اسلامی ممالک میں پہنچانا چاہتے تھے لیکن اردو زبان اس وقت صرف ہندوستان تک محدود تھی، اس لیے انھوں نے فارسی زبان کو اپنے خیالات کے اظہار کا ذریعہ بنایا تا کہ مسلمانوں کا زیادہ سے زیادہ طبقہ اس کو پڑھ سکے جیسا کہ وہ ارشاد فرماتے ہیں:

عجم از نغمہ ام آتش بجان است

صدای من دوائی کاروان است

আমরা
হেঁটেছি
যা

আমরা হেঁটেছি যারা

সম্পাদনা

নন্দিতা বসু

শর্মিষ্ঠা সেন

সহ সম্পাদক

রবিউল ইসলাম

তবুও প্রয়াস

www.tobuoproyas.com

AMRA HENTECHI JARA
A Collection of Non-fictional Prose
by
Praktani Sabha : An Alumini Association (Bengali)
of MIL & LS Department, Delhi University

তবুও প্রয়াস প্রথম প্রকাশ এপ্রিল ২০২১
গ্রন্থস্বত্ব প্রাক্তনী সভা
প্রচ্ছদ রাজদীপ পুরী

ISBN: 978-81-950918-6-7

তবুও প্রয়াস প্রকাশনীর পক্ষে সেলিম উদ্দিন মণ্ডল কর্তৃক
বাস্তালঝি, চাপড়া, নদিয়া-৭৪১১২৩ থেকে প্রকাশিত
মোবাইল: ৮৬৪১৯৩৭৩৫৬, ৯৮৩৬৯২৯৫৮০
ই-মেল: tobuoproyasprokashoni@gmail.com

দপ্তর
৪১ শ্রীগোপাল মল্লিক লেন
কলেজ স্ট্রিট, কলকাতা-৭০০০১২

অক্ষর বিন্যাস এ ডি লেজার পয়েন্ট, বেলঘড়িয়া, কলকাতা ৭০০০৫৬

এস. এস. প্রিন্ট ৮ নরসিংহ লেন, কলকাতা-৭০০০০৯

₹ ৩৫০ টাকা

প্রকাশকের লিখিত অনুমতি ছাড়া এই বইয়ের কোনো অংশের কোনোরকম পুনর্মুদ্রণ বা প্রতিলিপি
কিংবা ইলেকট্রনিক পদ্ধতিতে পুনঃপ্রকাশ/পুনরুদ্ভাব করা যাবে না। আলোচনা বা সমালোচনার
সুবিধার্থে বইটির কোনো অংশবিশেষ উদ্ধৃতি হিসেবে ব্যবহার করা যেতে পারে।

AMRA HENTECHI JARA
A Collection of Non-fictional Prose
by
Praktani Sabha : An Alumini Association (Bengali)
of MIL & LS Department, Delhi University

তবুও প্রয়াস প্রথম প্রকাশ এপ্রিল ২০২১
গ্রন্থস্বত্ব প্রাক্তনী সভা
প্রচ্ছদ রাজদীপ পুরী

ISBN: 978-81-950918-6-7

তবুও প্রয়াস প্রকাশনীর পক্ষে সেলিম উদ্দিন মণ্ডল কর্তৃক
বাস্তালঝি, চাপড়া, নদিয়া-৭৪১১২৩ থেকে প্রকাশিত
মোবাইল: ৮৬৪১৯৩৭৩৫৬, ৯৮৩৬৯২৯৫৮০
ই-মেল: tobuoproypasprokashoni@gmail.com

দপ্তর
৪১ শ্রীগোপাল মল্লিক লেন
কলেজ স্ট্রিট, কলকাতা-৭০০০১২

অক্ষর বিন্যাস এ ডি লেজার পয়েন্ট, বেলঘড়িয়া, কলকাতা ৭০০০৫৬

এস. এস. প্রিন্ট ৮ নরসিংহ লেন, কলকাতা-৭০০০০৯

₹ ৩৫০ টাকা

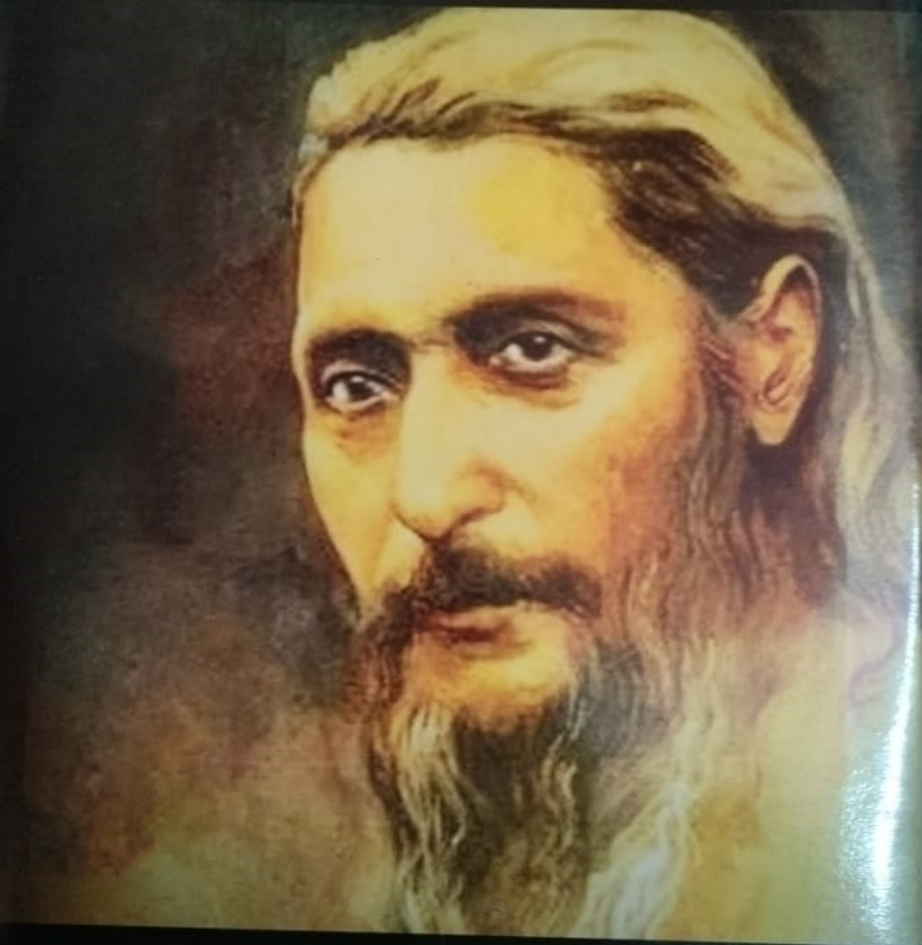
প্রকাশকের লিখিত অনুমতি ছাড়া এই বইয়ের কোনো অংশের কোনোরকম পুনর্মুদ্রণ বা প্রতিলিপি
কিংবা ইলেকট্রনিক পদ্ধতিতে পুনঃপ্রকাশ/পুনরুদ্ভাৱ করা যাবে না। আলোচনা বা সমালোচনার
সুবিধার্থে বইটির কোনো অংশবিশেষ উদ্ধৃতি হিসেবে ব্যবহার করা যেতে পারে।

বিবর্তনের ধারায় পঞ্জিকা মোবাইল দুনিয়ায়

হিমাদ্রী শেখর হাওলাদার

বাংলা পঞ্জিকার সূত্রপাত হয়েছিল চৈতন্য মহাপ্রভুর সময় থেকে। সেই সময়ের স্মৃতিশাস্ত্রের বিখ্যাত পণ্ডিত স্মার্ত রঘুনন্দনের হাত ধরে। তিনি জ্যোতিষ মতে দিনক্ৰম, রীতিনীতি, লগ্ন, তিথি, শুভাশুভ সময়, যাত্রা প্রভৃতি কাজের ব্যবস্থাপত্র লিখে একটি তিথিতত্ত্ব গ্রন্থ প্রকাশ করেন। আর সেই গ্রন্থের হাত ধরেই সূচনা হয়েছিল পঞ্জিকার। সংস্কৃতজ্ঞ ও স্মৃতিশাস্ত্রে অভিজ্ঞ পণ্ডিতগণ মিলে পঞ্জিকা সংকলন করতেন। বিভিন্ন স্থান থেকে আলাদা আলাদা গণনার ফলে পঞ্জিকাগুলির মধ্যে অনেক পার্থক্য চোখে পড়ত। তার থেকে বিভ্রান্তির সৃষ্টি হত। এটা সমস্যা হয়ে দাঁড়াল যখন ইংরেজ বা ইস্ট ইন্ডিয়া কোম্পানি ভারতের শাসনব্যবস্থা হাতে নিল। তারা দেখল বাংলাদেশে উৎসব, ছুটির দিন নির্ণয় নিয়ে প্রায়ই বিভ্রান্তি সৃষ্টি হচ্ছে। তাই রাজকার্যে সুবিধার জন্য ইংরেজ সরকার মহারাজা কৃষ্ণচন্দ্রকে একটি সঠিক পঞ্জিকা তৈরি করার দায়িত্ব দেন। রাজা কৃষ্ণচন্দ্র বিশিষ্ট পণ্ডিতমণ্ডলীকে আমন্ত্রণ জানিয়ে কৃষ্ণনগরে ডেকে একটি আলোচনা সভার মাধ্যমে সর্বসম্মতভাবে একটি বিধি তৈরি করার কাজ শুরু করলেন। রাজা তাঁর সভাপণ্ডিত রামচন্দ্র বিদ্যানিধিকে দিয়ে সর্বসম্মত পঞ্জিকা সংকলন করে হাতে লিখে পাঁজি পুথি সাহেব, জমিদার, সম্ভ্রান্ত ব্যক্তি ও বিশিষ্ট পণ্ডিতদের মধ্যে বিতরণ করতেন। এই ইতিহাসের ফলেই মহারাজা কৃষ্ণচন্দ্র বাংলাদেশে প্রকাশিত বাংলা পঞ্জিকার প্রধান পৃষ্ঠপোষক হিসেবে চিহ্নিত হলেন। তাই এখনও সেই ধারা অনুযায়ী ছাপা পঞ্জিকার নামপত্রে লেখা হয় ‘মহারাজা কৃষ্ণচন্দ্রের অনুমত্যানুসারে’ বা ‘নবদ্বীপা-ধিপতির অনুমত্যানুসারে’। (হরিপদ ভৌমিক, বলাকা সাহিত্য বিষয়ক পত্রিকাঃ বাংলা বই ও ছাপাখানা ১৭৭৮-১৯০০, ২০০৮, পৃ. ৩২২)। এই পঞ্জিকা ১৮৬৯ খ্রি. সর্বপ্রথম মুদ্রিতাকারে প্রকাশিত হয় এবং বর্তমানে গুপ্তপ্রেস ডাইরেক্টরি পঞ্জিকা নামে প্রচলিত। (সনৎ কুমার মিত্র, লোক সংস্কৃতি গবেষণা পরিষদ,

विद्रोह के कवि: निराला

डॉ. अंजन कुमार

लेखक परिचय

डॉ. अंजना कुमार

एसोसिएट प्रोफेसर और विभागाध्यक्ष, हिंदी विभाग
जाकिर हुसैन दिल्ली कॉलेज
दिल्ली विश्वविद्यालय

- रचना/लेख : लगभग एक दर्जन से अधिक महत्वपूर्ण लेख प्रकाशित
- विशेषज्ञता : आधुनिक साहित्य और अनुवाद
- अकादमिक पृष्ठभूमि : हिंदू कॉलेज (दिल्ली विश्वविद्यालय) से स्नातक, स्नातकोत्तर।
हिंदी विभाग, दिल्ली विश्वविद्यालय से शोध कार्य सम्पन्न
- सम्प्रति : जाकिर हुसैन दिल्ली कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय में
एसोसिएट प्रोफेसर के पद पर हिंदी विभाग में कार्यरत
विभागाध्यक्ष।

विद्रोह के कवि: निराला

डॉ. अंजन कुमार

एसोसिएट प्रोफेसर हिन्दी विभाग,
जाकिर हुसैन दिल्ली कॉलेज
दिल्ली विश्वविद्यालय

बुक ऐज पब्लिकेशन

नई दिल्ली आगरा

Published by

Book Age Publications

I-152, 2nd Floor Street No. 11

Lalita Park, Laxmi Nagar, Delhi-110092

Ph: 98111-40390

E-mail: bookage_nks@yahoo.com

Branch Office

Book Age Publications

22 Kaveri Puram, Dayalbagh

Near Dayalbagh University Agra-282005

Ph: 9811140390

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the authors and the publishers.

First Edition: 20 June, 2021

© 2021, Authors

ISBN: 978-93-93904-07-2

Price: ₹ 595/-

Laser typeset by MS Computers, Patparganj, Delhi-110092
Printed at MS Indian Enterprises, Delhi

NATIONAL EDUCATION POLICY
2020
PATHS AND DESTINATION

EDITORS
RAJESH SHARMA
HARESH VADHEL

6. Efficient Resourcing and Effective Governance Through School Complexes / Clusters
— Anitha Jagathkar 58
7. Resurgence of Bharatiyata in Education
— Atul Bhai Kothari 60
8. Early Childhood Care and Education: The Foundation of Learning -Revisiting NEP-2020
— Anuradha Agrawal 70
9. NEP 2020: Early Learning as a Pathway to Equal Opportunities for all in Development
— Dr. Sunanda K. Reddy 76
10. Policy 2020 Perspective of Curriculum & Pedagogy in Schools: A Critical Analysis — Radhika Herzberger 94
11. Holistic, Integrated, Enjoyable and Engaging Learning; Case Study Report of Lead India Foundation
— Sudershan Acharya 105
12. National Education Policy 2020: A Blueprint for New India, Enlighten India
— Jayendrasinh Jadav 114
13. Beyond Foundational Literacy and Numeracy-The Potali Programme
— Mary Cyprian 125
14. Mother Tongue: Effective Medium of Learning in Childhood
— Dr. Kirit Joshi 135
15. Drop in the Dropouts: A Clarion Call
— Falguni Anish Shah 139
16. Motivated, Energised and Capable Faculty: NEP 2020
— Anupam Pachauri & Vijender S. Chauhan 147
17. Adult Education and Life Long Learning - An NEP 2020 Perspective
— Amit Chaudhary & Daisy Nath Choudhury 155
18. Professional Education and NEP 2020
— Dr. Subrata Chattopadhyay 169
19. Online Distance Learning : A Locally Administered Approach with a Global Outlook - NEP 2020 Perspective
— Satasuryaa Sharma 178

Contents

20. Teacher Education in India: The Implementation of Recent Education Policy (NEP) 2020
— Subodh 185
21. Reimagining Vocational Education: A New Effort
— Dr. 190
22. Financing Affordable and Quality Education: NEP - 2020 — Dr. Tomba 195
23. NEP 2020: School Quality Assurance and Accreditation — Raj 200
24. Towards a More Holistic Education 205
25. Possibilities and Challenges in the New Regulatory System of Higher Education 210
26. Towards an Equitable Knowledge Society: Digital Education and Online Learning — Prof. Vijayaraghavan M 215
27. Strengthening the Central Board of Secondary Education 220
28. Implementation of NEP 2020: Opportunities and Challenges 225
29. ECCE: The Foundation of Quality Education - Never 230

इक्कीसवीं सदी का हिंदी कथा साहित्य
चिंतन की विविध दिशाएँ

डॉ. सुषमा सहरावत
संपादक

वृद्ध विमर्श

21वीं सदी का कथा साहित्य : महानगरीय संस्कृति बनाम वृद्ध.....	299
डॉ. जयश्री सेठिया इक्कीसवीं सदी के उपन्यासों में वृद्धावस्था और बदलते जीवन मूल्य.....	309
डॉ. ललिता यादव प्रवासी हिन्दी कहानियों में चित्रित वृद्ध जीवन की त्रासदी.....	315
डॉ. नाज़िश बेगम इक्कीसवीं सदी के हिन्दी उपन्यास और वृद्धावस्था विमर्श.....	322
आशीष कुमार रेहन पर रघू में चित्रित यथार्थ	332
डॉ. रश्मि शर्मा	

पर्यावरण विमर्श एवं वैश्विक तापमान संबंधी चिन्तन

नासिरा शर्मा की पर्यावरणीय चेतना.....	340
डॉ. यतीन्द्र सिंह व डॉ. राजेश कुमार तिवारी सुरमई हरीतिमा.....	347
डॉ. अनुपमा श्रीवास्तव इक्कीसवीं सदी की हिन्दी कहानी में पर्यावरण विमर्श.....	354
रविशंकर पाण्डेय मरंग गोंडा नीलकंठ हुआ विकिरण,विस्थापन और पर्यावरणीय संकट.....	359
डॉ. भारती कमलेश्वर कृत 'अनबीता व्यतीत' उपन्यास में पर्यावरण बोध.....	370
डॉ. के राधिका इक्कीसवीं सदी की कहानियों में पर्यावरणीय संवेदना.....	379
अनिल कुमार	

SCIENCE FICTION AND THE ECOLOGICAL IMAGINATION IN RAY BRADBURY'S "A SOUND OF THUNDER"

Shraddha A. Singh

Ray Bradbury's short-story "A Sound of Thunder" first appeared on the 28th June, in the 1952 issue of *Collier's* magazine. It was followed by a republication in 1953, in a collection of Bradbury's stories titled *The Golden Apples of the Sun*. Set in the year 2055, "A Sound of Thunder" is the story of a thrill-seeker named Eckles, who travels back in time to hunt a Tyrannosaurus Rex. Aiding him on his journey is a time-travel company Time Safari, Inc., and accompanying him are four others: "Travis, the Safari Leader, his assistant, Lesperance, and two other hunters" (81). In spite of repeated warnings, Eckles deviates from the path made out of anti-gravity metal that hovers above the ground. He veers off to the mud, squashing and killing a butterfly under his foot causing irremediable harm to the future. In this science fiction story, Bradbury uses the trope of time-travel to articulate his concerns regarding developing an environmental consciousness and bringing to the fore the problems of a reckless consumerist culture.

In her "Letter" in PMLA's 1999 Forum on Literatures of the Environment¹, Ursula K. Heise writes,

One of the contemporary genres in which questions about nature and environmental issues emerge most clearly is science fiction: from the novels and short stories of Brian Aldiss, John Brunner, and Ursula K. Le Guin in the 1960s and 1970s to those of Carl Amery, David Brin, Kim Stanley Robinson, and Scott Russell Sanders in the 1980s and 1990s, science fiction is one of the genres that have most persistently and most daringly engaged environmental questions and their challenge to our vision of the future (1097).

While focusing on nature, environmental science fiction narratives tend to pivot on the social implications of human actions. The plot is idea